

Decleraziun universal dals dretgs umans

Mintga uman ha ils medems dretgs e duais en la communitad

■ La proclamaziun da la «Decleraziun universal dals dretgs umans» l'onn 1948 tras l'Assamblea generala da las Naziuns Unidas marca in term impurtant en l'istorgia dals dretgs umans. Per l'emprima giada è vegnids declerads en in document da tal caracter ils dretgs fundamentals da mintga uman sco protegids universalmain.

La Decleraziun universal dals dretgs umans è vegnida concepida da represchentants cun differentas ragischs culturalas e legals derivants da tut il mund e proclamada da l'Assamblea generala da las Naziuns Unidas ils 10 da december 1948 a Paris sco standard communabel da prestaziuns per tut ils pievels e naziuns. Ils stadi

comembers da las Naziuns Unidas duajan impunder tut ils meds a lur disposiziun

per derasar vastamain il text da la Decleraziun, per ch'el vegnia surtut publicat, distribui, legi e commentà en las scolas ed en autras instituziuns da furmaziun e quai senza distinguer il statut politic dals pajais u dals territoris.

La Decleraziun universal dals dretgs umans è vegnida transladata en bunamain 400 differentas linguas. La pagina «chattà.ch» dad oz preschenta la versiun rumantscha.

Preambel da la decleraziun

Considerond che la reconuschientscha da la dignitad da tut ils members da la famiglia umana e da lur dretgs eguals ed inalienabels furma il fundament da la libertad, da la giustia e da la pasch en il mund;

considerond che las sconuschientscha ed il spretsch dals dretgs umans han manà ad acts da barbaria ch'offendan la conscienza da l'umanitad e che la creaziun d'in mund, en il qual ils umans han la libertad da discurre e da crair libers da terror e miseria, è vegnida proclamada sco l'aspiraziun suprema da l'uman;

considerond ch'igl è essenzial da proteger ils dretgs umans cun leschas per ch'il carstgaun na saja betg sfurzà d'applitgar sco davos med la revolta cunter la tirania e l'oppressiun;

considerond ch'igl è essenzial da promover las relaziuns amicablas tranter las naziuns;

considerond ch'ils pievels da las Naziuns Unidas han proclamà danovamain en il statut lur cardientscha en ils dretgs fundamentals dal carstgaun, en la dignitad ed en la valita da la persuna umana, en l'egualitad dals dretgs dad um e dunna, e ch'els

Sala da l'Assamblea generala da las Naziuns Unidas.

èn sa declerads decis da favorisar il progress social e d'instituir megras cundiziuns da viver en ina libertad pli vasta; considerond ch'ils stadi commembers èn s'obligads da segirar, en cooperaziun cun l'Organisaziun da las Naziuns Unidas, il respect universal ed effectiv dals dretgs umans e da las libertads fundamentalas; considerond ch'ina concepziun communabla da quests dretgs e da questas libertads è d'impurtanza suprema per adimplir cumplainamain quest engaschament,

proclamescha l'Assamblea generala la preschenta decleraziun universal dals dretgs umans sco ideal ch'è da cuntanscher comunablamain da tut ils pievels e da tut las naziuns, per che tut ils carstgauns e tut ils organs da la societad hajan adina preschent questa Decleraziun, e sa stentian da promover en l'instrucziun ed en l'educaziun il respect da quests dretgs e da questas libertads e da segirar a quels cun mesiras progressivas sin plaun nazional ed internaziunal reconuschientscha ed applicaziun universal ed effectiva, tant tranter las populaziuns dals stadi commembers sez sco tranter ils territoris sutmess a lur giurisdicziun.

Libertad, egualitad e fraternitad

Art. 1: Tut ils umans naschan libers ed

eguals en dignitad ed en dretgs. Els èn dotads cun raschun e conscienza e duain agir in vers l'auter en spiert da fraternitad.

Art. 2: Mintga persuna po far valair tut ils dretgs e tut las libertads proclamads en la Decleraziun preschenta senza distincziun, particularmain da razza, da colur, da schlattaina, da religiun, d'opiniun politica u autra, d'origin nazional u social, da possess, da naschientscha u d'autras circumstanzas. Plinavant na vegni fatg nagina distincziun fundada sin il statut politic, giuridic u internaziunal dals pajais u da territoris, dal qual ina persuna deriva, che quest pajais u territoris saja independent, sut tutela, nun-autonom u sutmess ad in'autra limitaziun da suveranità.

Art. 3: Mintga uman ha il dretg da vita, da libertad e da segirtad da la persuna.

Art. 4: Nagin na dastga vegnir tegnì en sclavaria u en servitid; la sclavaria ed il commerzi da sclavs èn scumandads en tut lur furmas.

Art. 5: Nagin na dastga vegnir sutmess a la tortura, ni a painas ni a tractaments crudavels, inumans u degradants.

Art. 6: Mintga uman ha il dretg da vegnir reconuschì dapertut sco persunalitad giuridica.

Art. 7: Tut ils umans èn eguals avant la

lescha ed han senza distincziun il dretg da protecziun eguala cunter tutta discriminaziun che violass la Decleraziun preschenta e cunter tutta provocaziun ad inatala discriminaziun.

Art. 8: Mintga persuna ha il dretg da protecziun legala avant las giurisdicziuns nazionalas cumpetentas cunter acts che violeschan ils dretgs fundamentals garantids en la constituziun u en la lescha.

Art. 9: Nagin na dastga vegnir arrestà, detegnì u exilià arbitramain.

Art. 10: Mintga persuna ha il dretg, en egualitad cumplaina, che ses cas vegnia tractà gistamain e publicamain d'in tribunal independent ed imparzial, il qual decida davart ses dretgs e sias obligaziuns u davart la validitad da tutta atgisa penala drizzada cunter ella.

Art. 11: (1) Mintga persuna atgisada d'in act punibel è innocenta fin che sia culpa è cumprovada legalmain en in process public, nua che tut las garantias necessarias per sia defensiun èn vegnidas segiradas ad ella. (2) Nagin na vegn condemnà per accziuns u omisiuns che na valevan al mument ch'ellas èn vegnidas commessas betg sco act punibel tenor il dretg nazional ed internaziunal. Medemamain na dastga la paina betg esser pli gronda che quella applitgabla al mument che l'act punibel è vegnì commess.

Art. 12: Nagin na dastga d'aver l'object d'intervenziuns arbitraras en sia vita privata, sia famiglia, ses domicil u sia corrispondenza, ni d'attagas cunter sia onur e sia reputaziun. Mintga uman ha il dretg da protecziun legala cunter talas intervenziuns u talas attagas.

Mobilitad, nazionalitad, famiglia, possess

Art. 13: (1) Mintga persuna ha il dretg da circular libramain e d'eleger ses domicil en l'intern d'in stadi. (2) Mintga persuna ha il dretg da bandunar mintga pajais, era ses agen, e da returnar en ses pajais.

Art. 14: (1) En cas da persecuziun ha mintga persuna il dretg da tschertgar asil e da survegnir asil en auters pajais. (2) Quest dretg na po betg esser invocà en cas da persecuziun pervi da delicts napolitics u pervi d'accziuns che cuntrafan a las miras ed als principis da las Naziuns Unidas.

Art. 15: (1) Mintga uman ha il dretg d'ina nazionalitad. (2) Nagin na dastga vegnir privà arbitramain da sia nazionalitad u dal dretg da midar nazionalitad.

Art. 16: (1) Um e dunna cun vegliadetgna

adattada han il dretg da maridar e da fundar ina famiglia senza restricziuns concernent la razza, la nazionalitad u la religiun. Els han ils medems dretgs areguard il matrimoniu, durant il matrimoniu e tar sia dissoluziun. (2) Il matrimoniu po esser conclus suletamain cun il consentiment liber e cumplain dals conjugal futurs. (3) La famiglia è l'element natural e fundamental da la societad e sto vegnir protegida da la societad e dal stadi.

Art. 17: (1) Mintga persuna ha il dretg d'avair ina proprietad atgna u communabla cun auters. (2) Nagin na dastga vegnir privà arbitramain da sia proprietad.

Libertad da patratg e d'opiniun

Art. 18: Mintga persuna ha il dretg da la libertad da patratg, da conscienza e da religiun; quest dretg cumpiglia la libertad da midar religiun u persvasiun sco era da manifestar l'atgna religiun u l'atgna persvasiun sulet u en communitad, publicamain u privat, en l'instrucziun, en la pratica, en il cult ed en l'execuziun da ritus.

Art. 19: Mintga persuna ha il dretg da la libertad d'opiniun e d'expressiun, quai che cumpiglia il dretg da betg vegnir mulestà pervi da l'atgna opiniun sco era il dretg da tschertgar, retschaiver, derasar, senza resguardar cunfins, las infurmasziuns e las ideas cun tut ils meds d'expressiun.

Art. 20: (1) Mintga persuna ha il dretg da la libertad da reuniun e d'associaziun paschavla. (2) Nagin na dastga vegnir obligà da far part d'ina associaziun.

Art. 21: (1) Mintga persuna ha il dretg da participar al guvern da l'agen pajais, directamain u cun l'intermediaziun da represchentants elegids libramain. (2) Mintga persuna ha sut cundiziuns egualas il dretg d'access a las funcziuns publicas da ses agen pajais. (3) La voluntad dal pievel è il fundament da l'autoritad da las pussanzas publicas; questa voluntad duai s'exprimer en elecziuns periodicas ed onestas cun dretg d'elecziun general ed egual en votaziun secreta u tenor ina procedura equivalenta che garantescha la libertad da votar.

La preschentaaziun:
Dossier «Decleraziun universal dals dretgs umans»

Dapli infurmasziuns:
chatta.ch/?hiid=2216
www.chattà.ch

Sculptura da l'artist Carl Fredrik Reuterswärd avant la sedia principala da las Naziuns Unidas a New York.

FOTOS R STURM/PIXELIO